

PROTESTÁNSOK-E AZ UNITÁRIUSOK ?

E kérdést gyakran teszik fel s felelnek rá tagadólag, tudatlanok tudatlanságból, tudósok elfogultságból. Mi az unitáriusokat kétségtelesenül protestánsoknak tartjuk. De nem úgy némely debreczeni theologus, kik következetesen hirdetik, hogy az unitáriusok nem protestánsok. Az a hang, melyet a Magy. Prot. Irod. Társaság megalakítása alkalmából eléggé ismerünk, most külföldön szólal meg ellenünk. Dr. Szlávik Mátyás, eperjesi theol. tanár a Magy. Prot. Irod. Társaságot a Gothában megjelenő „Theologische Studien und Kritiken“ czimű folyóirat ez évi első számában ismertette, sajnálatosnak mondotta azt a heves tollharczot, melyet annak idején protestáns lapokban a felett folytattak, hogy vajjon protestánsok-e az unitáriusok és hogy főképpen az együletben részt vehetnek-e. E megjegyzés nem maradhatott felelet nélkül. Dic-ófi lelkész és Erdős theol. tanár az említett folyóirat harmadik számában így nyilatkoznak: „Ja; wir Debreciner behaupten es für immer aufs bestimmteste, dass die Unitarier nicht zu den Protestanten gehören und dass sie als solche den Arbeitsplan eines protestantisch-litterarischen Vereins nur stören würden, falls sie zu Mitgliedern desselben wären angenommen werden.“ E nyilatkozatra Dr. Szlávik, valamint arra a támadásra, melyet ellene Balogh Ferencz a „Szabad Egyház“ 9-ik számában (czimével ellenkezőleg a legorthodoxabb protest. lap Magyarországon) intézett s megleckéztette azért, mivel a Dávid Ferencz együletnek felolvasást merészelt küldeni, a „Sárospataki Lapok“ 22-ik számában megadta a maga részéről a méltó feleletet. Hogy az ő felvilágosításai fognak-e „orthodox ellenein“, hogy megnyilik-e szemük Channing és Parker látására, kik az amerikai összes keresztény egyházak életére oly termékenyítőleg hatottak; hogy legújabb egyháziródmalmi viszonyaink egyik legszebb fejezetének fogják-e látni a három prot. felekezetnek a volt prot. együletben való együttműködését — alig hisz-

szük, s még kevésbé, hogy a mi szavainknak lenne nálunk valami foganatja. De a kérdéshez hozzászólani felhiva érezzük magunkat.

Az illető debreczeni urak tehát a leghatározottabban azt állítják, hogy az unitáriusok nem tartoznak a protestánsokhoz. De állításukat semmivel sem indokolják. Hát ez magában elég furcsa, egy nézetet ismételve állítani és semmivel nem indokolni. Mi az unitáriusokat protestánsoknak tekintjük és megmondjuk azt is, hogy miért tekintjük azoknak.

A „protestans“ név egy nagy elvvel keletkezett, a lelkiismereti szabadsággal, melynek a speieri országgyűlésen történt protestatio csak külső mozzanata, de a névnek tartalma maga eme nagy elv, mely a hit dolgaiban csak Istent ismeri el bíról. Ez elv mellett keletkeztek a különböző protestans egyházak, melyeknek közös vonása egyfelől a római egyház tekintélyének elvetése, másfelől pedig a Jézus vallásának, az evangéliumnak az erősítése. Ez elv mellett keletkezett az unitárius egyház is mindjárt a hitújítás első száz évében.

Már most mi okon lehet tőle a protestans nevezetet megtagadni, hogy ha az a közös vonásokban egyezik a többi protestans egyházzal. Nem foglalt-e az állást a római egyház tekintélye ellen? Nem a pápásokat ostromolta-e Dávid Ferencz hatalmas szónoklata, „hogy a pápa találmánya megromoljon és hogy Krisztus győzedelmes legyen az ő fiaiba?“ És nem a Jézus vallását erősíti-e, midőn azt mondja: „Ne állítsa senki, hogy mi új tudománt kezdettünk volna hirdetni, hanem megértse minden ember, hogy mi azon régi evangéliumot prédikáljuk, melyet Szt. Pál és több apostolok hirdettek.“ Mi okon lehet azt mondani, hogy az unitáriusok nem protestánsok, hogy ha a római egyház tekintélyét, a pápa esalhatatlanságát ma inkább tagadják, mint valaha, és a Jézus vallását tartják ma is idvezítőnek, az evangéliumot az alapnak, a melynél más fundamentumot senki nem vethet, s a melyre saját vallásukat építeniök kell? Mi okon, ha a lelkiismereti szabadságot és a szabad vizsgálódást, melyeknek a protestáns egyházak lételőket s mindazt a mi bennök nagyszerű, a tudományos miveltiséget, a felvilágosodást, az előhaladást köszönik, tiszteletben tartják s ez elvek gyakorlását nem-hogy megszorítanák, hanem a legszélesebb értelemben és teljes mértékben kívánják alkalmaztatni?

A protestantismusnak igazi lényegét tekintve nemhogy megtagadni lehetne az unitáriusoktól a protestáns voltot, sőt alig lehet egy felekezetet inkább protestánsnak nevezni, mint éppen őket. A protestantismus

nagy elveit sehol nem találjuk életteljesebb működésben, mint éppen ő náluk. S nem is tagadják meg a protestáns nevezetet tőlük, a kik a protestantizmust lényeges, közös vonásaiban tekintik.

Forgassátok át azoknak műveit, a kik az általános keresztény egyház történelmét megírták, vagy a kik általában más egyházak mellett az unitáriusról is irtak, sok tagadást találhattok rája nézve, de számbavehető művet alig, mely tagadná, hogy az unitáriusok a protestánsokhoz tartoznak. Az „Encyclopaedia Britannica“ mely Edinburgban, e kitűnően calvinista protestáns városban jelent meg, s melyet a legkitűnőbb tudósok irtak, az unitáriusokat kifejezetten a protestánsokhoz számítják éppen úgy, mint az egyháztörténelem és az összehasonlító hittan legkiválóbb írói.

Miből akarják önök a protestantizmust megítélni?! Dogmájukból, confessiojukból? Ez az a mérték, mely önöknél határoz? Hiszen akkor dogmájukkal előbb kebelükre ölelhetik protestánsokul a katolikusokat, mint bárki mást, mert sok egyezőt találhatnak egymással; hiszen akkor önök protestánsokul a lutheránusokat se fogadhatják el, mert dogmaik több pontban különböznek egymástól; hiszen akkor dogmájukkal önök egyedül maradnak protestánsoknak.

Dogmai szempontból beszélhetnek önök, ha úgy tetszik; de ez álláspont következése nem az, a mire önök jutnak, hogy az unitáriusok nem protestánsok, hanem csak annyi, hogy nem trinitáriusok.

De hát ilyenekül nem egyedül állanak az unitáriusok a protestáns világban. A németországi „Protestanten Verein“ programjában ezt olvassuk: „A Jézus személyéről csak oly fogalmak elégíthetik ki e kor vallási szükségzeit, melyek teljesen elismerik az ő emberi voltát és őt a történelemben helyezik.“ Hasonló programja van a francia protestáns együletnek és a hollandi protestáns társulatnak. S kinek jut eszébe tőlük a protestáns nevezetet megtagadni? Legfennebb liberális protestánsoknak mondják a más hitnézetű protestánsoktól való megkülönböztetésül. S hogy ők az unitáriusokkal együtt a kereszténység eszméit a róm. katholicismuson elől az eredeti forrásoknál keresik, ez oly törekvés, melyet a protestantizmus elveivel ellenkezőnek mondani nem lehet.

Nem szólnunk arról, mivel önök e kérdést összekötötték. Elég volt már abból. Itéljen a felett a jövő. Csak arra akartunk rámutatni, hogy az önök nézete igazolatlan. Önöknek joguk van velünk nem egyesülni, semmiféle közczélra nem szövetkezni, de arra nem jogosultak, hogy ennek okául azt állítsák oda, hogy az unitáriusok nem tartoznak a

protestánsokhoz, mert ez ellen a protestantismus szelleme, és a prot. egyházak fejlődése tiltakozik.

És ha önök mégis oly határozottan állanak Debreczen nevében e nézet mellett és „für immer,“ Szabolcskának „Kálvin városából“ küldött levele, melyben arról értesít, hogy Genfben „az egyetemi kálvinista“ theologia ma tulajdonképp inkább unitárius, (Debreczeni Prot. lap. 26. sz.) szolgáljon intésül arra, hogy talán elég lesz nézetükkel csak a jelenre nézve megelégedni és nem beszélni „für immer,“ mert a protestantismus haladó szelleme erősebb minden tantételnél, erősebb a dogmarendszereknél. (P.)

IRODALMI ÉRTESITŐ.

Kriza-Album. Kriza János költőnk emlékére Kovács János ig. tanár, szerkesztőtársunk egy albumot szándékszik kiadni. Ugy hisszük, nem szükséges e vállalatot bővebben ajánlanunk. Olvasóink készséggel fogják azt pártolásban részesíteni. Itt közöljük az előfizetésre felhívást:

Felhívás előfizetésre: Kriza János, néhai unitárius püspök és költő, a M. Tud. Akad. I. és a Kisfaludy-Társaság r. tagja, a Vadrózsák halhatatlan szerzője szülőházát emléktáblával jelölte meg 1882. év nyarán a kolozsvári unitárius főiskola ifjusága. Ezzel egyidejűleg elhatározott, hogy az emléktábla leleplezése ünnepén elmondott alkalmi óda és beszédek, ezek között Jakab Elek M. T. Akad. r. tagnak különös irodalmi becsü emlékbeszéde, több kiváló író művével együtt, kik Kriza János emléke iránt való kegyeletből közreműködésüket megígérték, diszes füzetben Kriza-Album czim alatt kiadassanak s a mű tiszta jövedelméből Kriza-alap létesíttessék. Ezt az alapot, a melynek egy része már az ünnepély alkalmával összegyűlt s jelenleg 246 frtot tesz, takarékpénztárban gyümölcsözteti s kamatait az ifjuság körében hirdendő szépirodalmi pályázatokra fordítja majd a kolozsvári unitárius főiskola.

Megbízásomból kifolyólag előfizetést hirdetek a Kriza-Albumra, a mely 7—8 ív terjedelemben, negyedréti alakban, Kriza János arcképével, f. évi szeptember havában kerül ki a sajtó alól.

Közlemények lesznek az Albumban egyebek közt: dr. Brassai Sámuelről, Szász Károlytól, Jakab Elektől, Kőváry Lászlótól, dr. Szász Bélától, Bodnár Zsigmondtól, Jékey Aladártól, Jakab Ödöntől, dr. Hegedüs Istvántól, Fanghné Gyujtó Izabellától, dr. Ferenczi Zoltántól, Kozma Ferencztől stb.

Az Albumra, melynek a lehető legdiszesebb kiadásáról a Hornyánszky-féle nyomda gondoskodik, 1 frttal lehet előfizetni.

Az előfizetések hozzám küldendők Kolozsvárra. (Tivoli-utca 9. sz.)

Kolozsvárt, 1891. június hó. Kovács János, igazgató tanár, a Kriza-Album szerkesztője.

Emlékbeszéd báró Orbán Balázs felett. Irta és felolvasta a M. Tört. Társulat 1890. oct. 2. választmányi ülésén Jakab Elek, m. tud.-akad. r. tag. E munka először a Századokban jelent meg, s most külön füzetben is kiadatott. A tudós történelemíró méltó emléket emelt benne a „Székelyföld“ írójának, a hazafinak, a székely nép egyik legnemesebb és legkiválóbb fiának.

Bodnár Zsigmond, budapesti egyetemi magántanár „A magyar irodalom története“ czim alatt füzetes vállalatot indított meg. Az első füzet az irodalom és irodalom-történet fogalmának s a magyar irodalom-történet korszakainak meghatározásával foglalkozik. Ezen kívül még a magyar nyelvről és a magyar népről, a nemzet eredetéről, ősvallásáról és ősköltészetéről